

DE SINT-MICHIELSABDIJ TE ANTWERPEN VANAF 1564 tot 1596 (1).

BIJ HET ONTSTAAN DER NEDERLANDSCHE BEROERTEN

Summarium.

Anno 1574, capta civitate Middelburgensi, abbatia B. M. ibidem suppressa est, religiosique ejus in varias abbatias meridionales distributi. Apud S. Michaelis recepti sunt duo Middelburgenses: Cornelius a Schoonhoven, prior, et Lambertus Schillinck, provisor.

Ineunte autem anno 1575, Abbas Generalis de Pruetis in Neerlandiam venit omnes et singulas abbatias visitaturus. Abbatiarum "Congregationem Neerlandicam" sub sua et Capituli generalis oboedientia redegit; quam subjectionem Capitulo Generali ejusdem anni firmiorem efficaciorumque reddidit.

In sic dicta "Furia Hispanica" (Nov. 1576) abbatia S. Michaelis magnum passa est incendii periculum, et dum postea abbas ejus, Greve nomine, Bruxellis partes Statuum Generalium, contra Hispaniam rebellium, ageret, Dionysius Feyten, antea prior, administrator bonorum abbatialium a duce Roda constitutus est.

In de jaren 1572-74 waren in de Nederlanden heel wat politieke gebeurtenissen voorgevallen.

Philips II, van stonde af impopulair, had gaandeweg de toewijding, welke de Nederlanden voor keizer Karel koesterden, zien veranderen in onverschilligheid en afkeer. Zijn stadhouder, de hertog van Alva, deed bovendien door zijn militair schrikbewind de ingehouden verbittering aangroeien: door halsrechtingen en konfiskaties werden de edellieden tot den opstand aangehitst, en wegens het opvorderen van den gehaten tienden en twintigsten penning groeide de hardnekkige volkswoede tegen Spanje. De steeds opgewekte proselytenijver der Calvinisten wakkerde door sektarische beroering de verbitterde gemoederen aan; en de katholieke geestelijkheid, voortdurend gebrutaliseerd door Alva, en nederlandschvoelend tot in de ziel ondanks de volksongunst, voelde stilaan

(1) Zie: *Anal. Praem.*, t. I [1925], pp. 145-173; 242-260

afkeer voor den sinisteren spaanschen generaal. De prins van Oranje, beleidvol, verstandig, verdraagzaam, werd weldra hoogst populair ; werd dè man in de Nederlanden, de leider van het gansche volk.

Dat de meeste premonstratenzer prelaten, reeds vóór Alva's aankomst in de Nederlanden, tegen de spaanschgezinde partij van Granvelle en Viglius, mèt de nederlandsche partij van Oranje en Egmont akkoord gingen, werd reeds hooger gezegd. Viron, een van Granvelle's correspondenten, vond, reeds in 1567, de eensgezindheid van de prelaten, vn. van prelaat van der Linden van Park, met de antispaansche edellieden erg ontstichtend ⁽²⁾. Het moet dan niet verwonderen dat in de premonstratenzer abdijen, na Alva's aankomst, met evenveel afgrijzen als elders de maatregelen van den drastischen landvoogd werden besproken en verafschuwd ⁽³⁾. De prelaat van der Linden van Park, een moed toonend die volstrekt bewonderenswaardig is, durfde zelfs openlijk een daad van Alva schandvlekken ⁽⁴⁾. Toen verder door Alva de noodlottige belasting van den tienden en den twintigsten penning werd afgedwongen, namen ook de premonstratenzer prelaten aan den algemeenen tegenstand deel : onder de brabantische afgevaardigden welke bij den koning zelven de dringende reklamaties van de Nederlanden moesten overbrengen, waren o. m. de prelaten van der Linden van Park en Heyns van Averbode ⁽⁵⁾.

(2) *Corr. Card. Granvelle* uitg. Pouillet, bd. II, bl. 206.

(3) Interessant is in dit opzicht het opslaan der *Cartarii Abbatis* in het archief te Averbode. Waar die registers uitteraard alleen dokumenten over de tijdelijke of huiselijke aangelegenheden van de abdij inhouden, komen ze in 1568 plots open te staan voor aantekeningen van politieke aard. Aldus *Cartarius Abbatis VII* (AAA, sectie I, reg. 16), fol. 29 v. : *Op den iersten Juny a° 1568 synder tot Brussel opden Savel genaempt de Perden merckt onthalst 18 personen*. De namen volgen — Dan :

Den vyften dach a° ut supra opte Groote Merct voer den stadthuys syn noch onthalst geweest :

Die edele ende hoochgeboren Heer myn Heer van Egmont.

Die edele heer myn heer van Hoerne.

Ende hen hoofden aldaer op staecken in een yseren pin gestelt ende op elck syde twee bernende flambeauwen ; ende sy stonden daer van elf uren voer noen tot vier uren nae noen ; ende van daer woirdde elck hooft nae syn lichaem gedragen. Die edele heer myn heer van Egmont is begraven in Sinte Cleeren clooster. Ende die heer van Horn in Sinter Goelen kerck int heylich Sacraments choor.

Bidt voer de sielen.

(4) Alva had te Park een schepene van Zout-Leeuw aan een boom doen ophangen. Van der Linden liet den boom omhakken *pour effacer la mémoire de l'acte impie*. *Corr. Card. Granvelle*, l. c., bd III, bl. 407.

(5) *Corr. Card. Granvelle*, l. c., bd IV, bl. 94, 152, 189, 322 ; M. Gachard,

De verbittering van het volk was, vooral in de Noorderprovinciën, dra zoo hoog gestegen, dat ze niet meer kon worden ingedijkt; en het steeds groeiende getal der getergden, der opgejaagden en der mistevredenen besloot de kans der wapenen te wagen. De onverwachte overval van den Briel door een handvol rebellen (1 April 1572) was haast als een signaal voor den opstand. Van stad tot stad liep het oproer over, en dra hadden een gansche kring van steden — met uitzondering van Middelburg — tegen Alva de wapens opgenomen. En, hoewel Alva stad na stad wist te heroveren, toch vermocht hij de aangroeiende macht der rebellen niet te breken. Wel dra werd Middelburg door dezen bedreigd, omsingeld en definitief ingesloten. En koning Philips, tenslotte inziend dat zijn hardhandig landvoogd meer kwaads dan goeds bewerkte, riep Alva eindelijk terug en benoemde Requesens tot zijn plaatsvervanger.

Even later (Februari 1574) volgde de capitulatie van Middelburg.

Bij deze capitulatie moeten we even stilblijven. Ze beteekent immers den ondergang van de aloude premonstratenzer abdij in die stad; en ze bracht onrechtstreeks verwikkelingen mede in verschillende abdijen van de zuidelijke Nederlanden, en niet het minst in Sint-Michiels te Antwerpen.

1. De opheffing der O. L. V. abdij van Middelburg.

Ten gevolge van de instelling der nieuwe bisdommen was de abdij van Middelburg geïncorporeerd geworden bij de mensa episcopalis van den nieuwberoemden bisschop, Nikolaas van der Burcht (1).

Ruim een jaar vóór de kapitulatie van de stad werd door de rebellen de blocus definitief georganiseerd; en het ravitaillieren der inwoners werd dan gaandeweg zeer moeilijk. Aanvankelijk gelukte het aan de vanuit Antwerpen gezonden ravitaillierbooten tot in Middelburg te geraken; bij het einde van het jaar 1573 echter

Relation du voyage des députés envoyés à Philippe II en Espagne, par les Etats de Brabant, pour réclamer contre le dixième et vingtième denier. 8 mars-11 août 1572. *BCRH*, 2, bd XI [1858], bl. 254 volg.

(1) R. Fruin, *Het archief der O. L. V. Abdij te Middelburg*, bl. 6. 's Gravenhage, 1901. De klausen van de inlijving der abdij bij het bisdom, de door het konvent gestelde voorwaarden en een volledige ledenlijst van het konvent worden gegeven door Van Boterdael-Van Hulsel, *Brab. Praem.*, I. c., bl. 373 volg. — Vóór het beleg der stad, waren reeds enkele religieuzen naar andere abdijen uitgestuurd, vn. met het doel zich aan de hoogeschool te Leuven in de gewijde wetenschappen te bekwamen. *Chron. Trunchiniense*, uitg. De Smet, I. c., bl. 728

moest ervan verder afgezien worden. En weldra heerschte in de drukbevolkte stede een groote ellende. Van Kerstmis 1573 tot half Januari 1574 overleden niet minder dan 1500 personen o. w. elf premonstratenzers ⁽²⁾. En wegens de ondragelijke ellende moest de stad d. d. 18 Februari 1574 kapituleeren.

Onder de voorwaarden der kapitulatie, werden een paar klausen opgenomen met betrekking tot de binnen Middelburg verblijvende religieuzen. Evenals de soldaten van het garnizoen, zouden de religieuzen, vrij mogen vertrekken; ze zouden echter niets mogen mededragen buiten hun habijt. De prins van Oranje beloofde hen, samen met het spaansche garnizoen, behouden te laten overbrengen op den oever van Vlaanderen ⁽³⁾. De prins zelf nam dadelijk zijn intrek in de abdij ⁽⁴⁾.

Den 22 Februari vertrok het spaansche garnizoen, en mede de religieuzen o. w. de premonstratenzers, uit Middelburg; en allen werden nabij Terneuzen op de kust van Vlaanderen overgezet ⁽⁵⁾. Den 23 Februari, tegen valavond, kwamen ze te Antwerpen aan ⁽⁶⁾. De premonstratenzers, ongeveer een twintigtal ⁽⁷⁾, werden voorloopig opgenomen in Sint-Michiels.

Voor de Sint-Michielsabdij was het alvast onmogelijk al die vreemde religieuzen langen tijd binnen haar muren te herbergen. Een der eerstvolgende dagen stuurden de uitgedreven premonstratenzers dan ook een brief naar den te Antwerpen vertoevendenden goeverneur Requesens, hem vragend prelaat Dupaix van Floreffe "Ordinis Praemonstratensis per inferiorem Germaniam primatem", te verzoeken de religieuzen onder de verschillende abdijen der zuidelijke Nederlanden te verdeelen ⁽⁸⁾. Requesens voldeed aan hun verlangen ⁽⁹⁾, en liet terzelfdertijd aan Dupaix een projekt voor de

(2) *Ibid.*, bl. 727. Bisschop van der Burcht was reeds 16 Mei 1573 overleden.

(3) R. Fruin, o. c., bl. 6-7; P. Bor, *Oorsprongk, begin ende vervolgh der Nederlandsche Oorloghen*..., bd I, bl. 481. Amsterdam, 1679; Renon de France, *Histoire des Troubles des Pays-Bas*, uitg. C. Piot (Comm. Roy. d'Hist.), bd I, bl. 494-495. Brussel, 1886.

(4) *Vlaemsche Kronyk*, uitg. C. Piot, *Chroniques de Brabant et de Flandre* (Comm. Roy. d'Hist.), bl. 435. Brussel, 1879.

(5) *Corr. Philippe II*, uitg. Gachard, l. c., bd III, bl. 25, nota; Renon de France, l. c., bl. 496.

(6) *Corr. Phil. II*, *ibid.*, bl. 24-25.

(7) Lijst in *Chron. Trunchin.*, l. c., bl. 727.

(8) Brief gedeeltelijk gepubliceerd, *ibid.*

(9) Brief uitg. door J. J. Dodt van Flensburg, *Archief voor kerkenwereldsche Geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht*, bd II, bl. 134. Utrecht, 1859. Vgl. bericht van Requesens aan den koning. *Corr. Phil. II*, *ibid.*, bl. 26, nota.

verdeeling sturen, zóó nl. dat twee religieuzen zouden geplaatst worden te Sint-Michiels, te Floreffe, Grimbergen, Park, Tongerlo, Drongen, Veurne en Vicogne ⁽¹⁰⁾. Prior Cornelis van Schoonhoven en proost Lambrecht Schillinck werden voor Sint-Michiels bestemd. Dupaix volbracht dadelijk zijn taak, en schreef den 3 Maart aan de verschillende prelaten een brief om hun het opnemen van twee religieuzen op te leggen ⁽¹¹⁾. Vermoedelijk werd het plan van verdeeling dan nagenoeg ⁽¹²⁾ uitgevoerd, en wel zóó dat in Sint-Michiels werden opgenomen Prior Cornelis van Schoonhoven en proost Lambrecht Schillinck ⁽¹³⁾; te Vicogne, Martinus Goetbloet van Hasselt en Jan van Naelwijck; te Grimbergen, Jan Gerritsen van Leuven en Lambrecht Hamael; te Park, Wouter van Wyck en Martinus Arnoldi van Westkapel; te Tongerlo, Mattheus van Iersel en Jan de Haze; te Drongen, Joost Minne en Jacob Woert van Hoogstraeten; te Veurne, Andries van Herck en Gaspar de la Torre; te Floreffe, Jan Wouters van Oubrouck en Jan Scutteput ⁽¹⁴⁾.

Voor het konvent in Sint-Michiels, of althans voor prelaat Greve, bracht de opname van de twee middelburgsche religieuzen een merkelijke verandering in het dagelijksch leven mede.

In hun smeekbrief aan Requesens hadden de religieuzen van Middelburg erop gewezen dat Schoonhoven en Schillinck niet als eenvoudige religieuzen hoefden behandeld te worden. Vóór de inlijving der abdij bij het bisdom, waren beide kandidaat geweest voor de abtelijke waardigheid; en bisschop van der Burcht had hen beide steeds zeer hooggeschat ⁽¹⁵⁾.

(10) *Chron. Trunchin.*, l. c., bl. 727.

(11) Dupaix' brief naar den prelaat van Drongen werd gepubliceerd na het *Chronicon Trunchin.*, l. c., bl. 727; zijn brief naar den prelaat van Grimbergen, door Dódt van Flensburg, o. c., bd II, bl. 134-135. Beide brieven zijn gelijkkluidend. Hieruit blijkt dat Dupaix de religieuzen uit Middelburg heeft verdeeld, en niet prelaat Greve, zooals het *Obituarium S. Mich. Antv.*, uitg. P. Génard, bl. 148 verkeerdelijk beweert. Het getuigenis uit dit *Obituarium* kan wellicht in dezen zin worden begrepen, dat Greve de lijst heeft opgemaakt, die door Requesens naar Dupaix heeft laten sturen en voor de praktische uitwerking heeft gezorgd.

(12) Nagenoeg; want het werd niet gansch nauwkeurig uitgevoerd, en bleef ook niet bestendig. Dit zullen we breeder uiteenzetten in een speciaal artikel over de laatste religieuzen van Middelburg.

(13) Vgl. de getuigenissen van Schillinck (*ARB, Pap. Et. Aud.*, 910, f. 6 r°) en van Feyten (*ibid.* f. 11 r°).

(14) Lijst in *Chron. Trunchin.*, l. c., bl. 727.

(15) Vgl. smeekbrief der religieuzen, uitg. *Chron. Trunchin.*, l. c., bl. 727; en het getuigenis van Jan van Floreffe, *A R B, Pap. Et. Aud.*, reg. 910, fol. 212 v°.

Prelaat Greve nam dit alles best in acht, deed beiden onderbrengen in het prelaatshuis en liet hen steeds aan de prelaats tafel in de prelatuur aanzitten (16). Schoonhoven en Schillinck waren in 1574 beide 51 jaar oud (17). De eerste schijnt niet lang meer te hebben geleefd (18). Schillinck echter nam gaandeweg een leidende rol in Sint-Michiels, bleef trouw aan zijn "middelburgsche", spaanschgezinde opinies, en ontzag zelfs hierin prelaat Greve niet. We zullen hem trouwens later nog wel meer ontmoeten.

Sinds het vertrek van den hertog van Alva, was de toestand te Antwerpen er niet op gebeterd. Requesens, de nieuwe gouverneur-generaal, milder van inborst en vredelievender van inzicht, kon het vertrouwen van het diep-verbitterde volk geenszins winnen. Het oorlogsgeluk was hem vooralsnog gunstig. Dank zij de geroutineerde ervarenheid der spaansche troepen, kon hij de zege bij Mookerheide behalen op de ongeoefende regimenten van Lodewijk van Nassau. Doch tegenover zijn eigen steeds op plundering beluste huurlingen, die dringend om hun soldij reklameerden stond hij dra heel en al onmachtig.

De overwinnende spanjaards trokken dadelijk naar Antwerpen, en dreigden de stad te plunderen zoo hun niet onverwijld hun soldij uitbetaald werd. Het zal wel niet verwonderen dat de oogen van het grijpzuchtige militaire volkje eerst naar de rijkere geestelijk-

(16) Getuigenissen van Schillinck (A R B, *Pap. Et. Aud.*, reg. 910, f. 6 r°) en van Feyten (*ibid.* f. 11 r°).

(17) Schoonhoven was te Middelburg geprofest in 1544 (*Chron. Trunch.*, l. c., bl. 727); staat als *magister pistorum* in 1558-59, en behaalt alsdan in de prelaatverkiezing 4 eerste stemmen, 13 tweede en 11 derde, wo. de derde stem van den H. Adrianus Jansen, martelaar van Gorcum (G. Van den Elsen, O. Praem., *Nog iets over de HH. Martelaren van Gorcum*, bl. 5-6. Overdruk uit *De Katholiek*, 1886); staat in 1561 nog als *magister pistorum* (Boterdael-Van Hulsel, l. c., bl. 373); komt meermaals voor in de oorkonden tusschen 1562 en 1571 (R. Fruin, o. c., nrs. 217, 1531, 1575, 1576); wordt, als prior, voorgedragen als pastoor te Serooskercke (*ibid.*, n° 1531), en komt voor als *cureit van Serooskercken*, 29 Nov. 1571 (*ibid.*, n. 1577).

Schillinck, *Lambrecht Lucas' zoon van der Schellinck* (Fruin, o. c., n° 1503), van Delft, werd geprofest in 1540 (*Chron. Trunchin.*, l. c., bl. 727); staat vermeld als proost of provisor vanaf 1558 (Fruin, o. c., n° 1503; Van den Elsen, *art. c.*, bl. 4); behaalde in de verkiezing van 1558 acht eerste, zes tweede en elf derde stemmen wo. de tweede stem van den H. Adrianus (*ibid.*, bl. 5); was o. m. ook pastoor te Oostkapel (A R B, *Pap. Et. Aud.*, reg. 910 fol. 312 r°).

(18) Hij stierf vóór 1 Februari 1581. Schillinck spreekt dan van *wijlen den Prieur*. ARB, *ibid.*, fol. 6 r°.

heid — den bisschop van Antwerpen en den prelaat van Sint-Michiels — werden gericht. En de antwerpsche menschen, sinds jaren niet erg kloostergezind, hadden er niets op tegen dat de geeischte sommen eerder uit een kloosterkas dan wel uit hun eigen beurs zouden komen.

Dagen lang (einde April-begin Mei 1574) leefde de stad in angstig afwachten van steeds dreigend onheil.

Requesens, die al zijn best deed om de zaak in vrede te beslechten, vond geen ander middel dan aan de burgers een gedwongen leening op te leggen. Vóór echter die leening verplichtend werd gemaakt, hadden ettelijke inwoners der stad uit eigen beweging een bepaald bedrag in leening afgestaan. De prelaat van S. Michiels had ingeteekend voor tweeduizend livres ⁽¹⁹⁾, waarvan vijftienhonderd in specie werden betaald ⁽²⁰⁾. Onmiddellijk na het samenbrengen der vereischte som, liet Requesens de soldij uitbetalen : van 27 tot 29 Mei geschiedde de betaling in S. Michiels, waar doorheen den tuin en het voorplein tal van tafels waren gerangschikt ⁽²¹⁾.

Na alle deze gebeurtenissen, trad een betrekkelijke kalmte in.

Gedurende de volgende maanden nu, vinden we prelaat Greve meermaals met Orde-aangelegenheden bezig.

In October 1574 ontmoeten we hem als praeses der prelaatsverkiezing te Averbode, na den dood van prelaat Gillis Heyns. Door brief van Requesens, d. d. 28 Sept. 1574, was hij, samen met raadsheer Jan Hovelmans, tot commissaris in de prelaatsverkiezing aangesteld geworden. De verkiezing begon op 9 October, en op 14 October schreven de commissarissen vanuit Averbode hun verslag. Als kandidaat stelden ze voor, op de eerste plaats, Arnold van Leefdael, p. t. pastoor te Oostham.

Over deze later zeer omstrede kiezing zullen we nog verder moeten spreken ⁽¹⁾.

(19) *Prelaet van Sinte Michiels*, II^m lb. J. Van den Branden. De Spaansche Mouterij ten jare 1574. *Antwerpsch Archievenblad*, bd XXII, bl. 175.

(20) In het Rijksarchief te Antwerpen, *Archiv. relig.*, reg. 121, 12 bl. 59 wordt volgende akt vermeld: *Copie authentique eender requeste door ons ghepresenteert aen de Wethouders van Antwerpen om te volstaen in leeninghe van 2000 guldens door ons aen de voers-stadt gedaen (om te betaelen de Spaengnaerden in de fucra vellaco 1574) midis betalende XVc. contant ende Vc. bewysende op den rentmeester Grammaye, voor welke Vc. ghuldens die van de stad ons wilden doen executeren. Met apostille per fiat*. Gedateerd 9 Aug. 1576.

(21) *Antwerpsch Chronyckje*, bl. 258; *Diercxsens*, o. c., bd VI, bl. 183.

(1) De akten der verkiezing van 1574 zijn gepubliceerd geworden door P. Lefèvre, O. Praem., *Arnould de Leefdael, Abbé d'Averbode à l'époque des*

2. De Visitatiereis van Despruets in 1575.

We hebben hooger verhaald hoe de premonstratenzers uit de Nederlanden in hun "Nationaal Kapittel" te Park (Febr. 1572) een van Prémontré onafhankelijke provincie hadden gevormd, en, buiten den Orde-generaal om, er een nieuwe organisatie aan hadden gegeven.

Het hoeft nu wel geen betoog dat hun handelwijze totaal onaangenaam moest zijn aan het centrale Orde-bestuur. Toen de zaak beslecht werd, had echter de Orde geen generaal: pas na den dood van den commende-abt, kardinaal d'Este, werd Despruets d. d. 14 Dec. 1572 door pauselijke provisie te Prémontré benoemd. Om het achterwege blijven van de officiële benoemingsbrieven kon hij evenwel vóór 11 Juni 1573 geen bezit nemen van zijn abbatiale jurisdictie, en evenmin als generaal optreden. Het algemeene kapittel van 1573, te Saint-Martin bij Laon gehouden op 19 April en volgende dagen, kon dan ook niet onder zijn leiding plaats grijpen. Het is trouwens niets interessanter dan de vorige generale kapitels uit de jaren der dekadentie. Onnoodig te zeggen dat op gemeld generaal kapittel niet één abt uit de "onafhankelijke" Nederlandsche provincie aanwezig was ⁽²⁾.

Dat Despruets om al die vertraging wel ongeduldig was, zal niemand verwonderen die de aktiviteit, de plichtbewustheid en de leidende kwaliteiten kent van den nieuwen generaal.

Pas een tiental dagen waren Despruets' officiële benoemingsbrieven aangekomen, of dadelijk ondernam hij een eerste poging de "Nederlandsche Congregatie" weer onder de jurisdictie van Prémontré te brengen.

Doch hier stond hij in een zeer delikate positie. De premonstratenzers der Nederlanden waren door pauselijke breve van de macht van elk buitenlandsch overste vrijgemaakt; en in hun Nationaal Kapittel (1572) hadden ze zich als baanbrekers aangesteld van een reforme, waarnaar niemand vuriger dan Despruets trachtte. Voorloopig kon de generaal niet beter doen dan den "generaal" der Nederlanden, prelaat Dupaix van Floreffe, tot vikaris van den generaal van Prémontré aanstellen. Dat deed hij op 23 Juni 1573 ⁽³⁾.

troubles religieux au XVIe siècle. Antwerpen, 1923. Overdruk uit *Bulletin de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique*, 1923.

(2) Vgl. akten in het Handschrift nr 538 der departementale archieven te Laon, bl. 499 volg.

(3) V. Barbier, o. c., bd I, bl. 289.

Prelaat Dupaix blijkt zich echter om die "degradatie" niet erg te hebben bekommerd: begin Maart 1574 verdeelde hij althans, als "per inferiorem Germaniam Ordinis Praemonstratensis primas" de verjaagde religieuzen der abdij van Middelburg (4).

Maar Despruets was nu eenmaal niet de man om een gepland ontwerp te laten vallen. Hij wou nl. in eigen persoon zijn jurisdictie aan de premonstratenzers der Nederlanden gaan opleggen en de visu zelf alles afhandelen. Om echter alle moeilijkheden van diplomatische zijde te voorkomen, wilde hij eerst aan de spaansche kroon de noodige toelating vragen om in de abdijen van haar grondgebied visitatie te houden. Door een zeer behendig opgestelden brief, d.d. 12 November 1573, vroeg hij aan koning Philips het noodige verlof (5); en hij ontving — na herhaald aandringen wellicht (6) — een gunstig antwoord (7). Dit mocht alleszins een zeer groot succes heeten.

Dadelijk, of althans vóór het generaal kapittel van 1574, berichtte Despruets aan de nederlandsche prelaten dat ze op het generaal kapittel te Prémontré moesten aanwezig zijn; en hij verbood op straf van kerkban hun provinciaal kapittel in de Nederlanden te houden (8). Wisten de premonstratenzer abten uit de Nederlanden wat Despruets beraamde? Ze bleken er zich in elk geval zeer weinig om te bekreunen!

In het algemeen kapittel, dat Despruets den 9 Mei 1574 en volgende dagen te Prémontré had vergaderd, was weer geen enkel nederlandsch abt aanwezig. Despruets deed er zijn vroeger genomen maatregel bekrachtigen en de bedreiging van den kerkban hernieuwen (9). Verder werd aan den generaal volmacht gegeven alle "ne-

(4) En even later, 2 Mei 1573, hield hij als *per Belgium omne Reformatore Generalis* visitatie te Drongen. *Chron. Trunch.*, l. c., bl. 658.

(5) Brief uitg. door J. Lepaige, o. c., bl. 968.

(6) V. Barbier, o. c., bd I, bl. 290.

(7) Den tekst van dit antwoord hebben we niet gevonden. Het moet evenwel similair zijn aan den vrijbrief door Margaretha van Parma den 13 Juli 1561 verleend aan Thomas van Ham, prelaat van Laval Dieu en visitor van het algemeen kapittel van Prémontré. Het gevraagde verlof tot visitatie wordt toegestaan; doch, opdat de visitatie zou geschieden zonder afbreuk der rechten van de spaansche kroon, moest aan den visitor een *prelaet, geestelycke persoon of andere* worden toegevoegd om *zonderlinghe toesicht* te houden. Akt gepubliceerd A H E B, bd XII [1875], bl. 79-80.

(8) Zie verder, akten van het generaal kapittel van 1574.

(9) J. Lepaige, o. c., bl. 859 geeft hierover een onvolledig dekreet van het Kapittel. De volledige tekst luidt als volgt: *Item, praeceptum factum per Reverendissimum Patri Abbati Florentiensi et aliis Abbatibus Circariae Florentiae*

gotia urgentia, quae possunt emergere " (10) af te handelen ; en de generaal reserveerde voor zichzelf de visitatie der circarieën van Floreffe, Brabant, Vlaanderen en Friesland (11).

Het valt niet te betwijfelen of het bekendmaken van dit streng dekreet in de Nederlanden indruk maakte. Naar verluidt, begonnen tal van religieuzen den generaal als dusdanig te erkennen ; " generaal " Dupaix echter bleef vooralsnog weigerig (12). Doch dra durfde ook Dupaix niet meer, en begon aan onderwerping te denken (13).

Bij het begin der Lente 1575 ving Despruets zijn visitatie-reis aan door alle abdijen van Vlaanderen, Brabant, Henegouw e. a. (14).

Naar de gewoonte van den tijd, nam hij vanuit Prémontré zijn

et Brabantiae et Flandriae ut Generali Capitulo Praemonstratensi celebrando hoc anno adessent, et prohibens sub poena excommunicationis ne Provinciale Capitulum vel Generale in Belgio celebrarent : Capitulum approbat dictum mandatum. Et quia nullam excusationem de suo defectu et non comparitione miserunt, eos contumaces indicat, cum Capitulo Generali annuo juxta Statuta adesse deberent. Quoad vero prohibitionem ne celebrarent Provinciale Capitulum sub poena excommunicationis, Capitulum Generale prohibet sub eadem poena ne celebrent dictum Capitulum Provinciale in posterum quod ipsi Generale vocant, sed adsint proximo Capitulo nostro Generali Praemonstratensi celebrando. Et contumaciam incursum hoc anno Capitulo Generali deficientes, ab ea infra sex menses se purgabunt et obedientiam Domino Reverendissimo Praemonstratensi praestabunt, cui partes Capitulum Generale committit. Archives départementales Laon, hs. nr. 538, bl. 503.

(10) *Ibid.*, bl. 505.

(11) *Ibid.*, bl. 506.

(12) Naar V. Barbier, o. c., bd I, bl. 290, nota 1 bewaarde men indertijd te Floreffe een brief van Despruets d. d. 24 Aug. 1574, waarin de generaal aan Dupaix verwijt zijn onderwerping nog niet te hebben gedaan, terwijl zijn religieuzen die wel gedaan hadden.

(13) Den 8 Nov. 1574 schrijft Dupaix aan den prelaat van Mariënweert, welke hem als overste had geraadpleegd : *per Dominum Abbatem Praemonstratensem nobis adempta est auctoritas, que in Capitulo, apud Parchum celebrato, nobis fuit commissa. Quare et confirmationem nostram credimus non esse alicujus valoris.* W. Hoevenaars, O. Praem., *Bijdrage tot de Geschiedenis der abdij Mariënweert*, bl. 268. Utrecht, z. j.

(14) J. Lepaige, o. c., bl. 968 ; C. Hugo, *Ord. Praem. Ann.*, bd I, kol. 40. De totnutoe bekende dokumentatie over deze niet onbelangrijke visitatiereis is zeer beknopt. Oorspronkelijke getuigenissen vonden we alleen in het *Chronicon Trunchiniense* en in een paar registers van het archief te Averbode, vn. de *Cartarius Abbatis sextus* (A A A, sectie I, reg. 17, fol. 84 r°). Voor de visitatie te Drongen bestaan nog de *Statuts de la visite canonique faite à Tronchiennes, le 10 mars 1574, par Jean, abbé de Prémontré, et Guillaume, abbé de Saint-Michel d'Anvers*, twee folia in het cod. 51 der handschriften van C. Hugo. U. Berlière, *Notes sur les Manuscrits de l'Abbé Hugo d'Etival conservés à Nancy*,

sekretaris en verschillende bedienden mede. Prelaat Greve was vanwege den koning aangesteld tot "itineris socius" en "reformationis testis" (15).

De reis blijkt eerst over Vlaanderen te zijn gegaan : Op 7 Maart 1575 werd visitatie gehouden te Tusschenbeke (16) ; op 10 Maart te Drongen (17) ; op 15-16 Maart te Tongerlo, e. w. in aanwezigheid der prelaten van Park en Sint-Michiels en van den proost van Besloten-Hof te Herenthals (18), — wat laat vermoeden dat op de reis van Vlaanderen naar Brabant visitatie werd gehouden te Sint-Michiels (19), te Park en te Herenthals — ; op 16-17 Maart te Averbode ; en vandaar ging de reis verder naar Gempe en Heylisse (20).

In alle die "visitaties" was het den generaal er minder om te doen een visitatie in strikten zin te houden. Zijn hoofddoel was geen ander dan dit : de onafhankelijke Nederlanders weer gewillige onderdanen te maken van het algemeen kapittel van Prémontré. Despruets voelde trouwens al te goed dat de promotors van het Nationaal Kapittel van 1572 zelfbewustzijn en fierheid te over bezaten om hun reformatie, en dat ze wantrouwend stonden tegenover een generaal uit Frankrijk, waar de reformatie totnogtoe achterwege was gebleven. Hij hield zich dan tevreden met een visitatie onder eenvoudigen vorm : een introductie, een toespraak in de Kapittelzaal en het even afhooren van de eventueele desiderata. Alleen op twee punten legde hij nadruk : het beloven van gehoorzaamheid aan het generaal kapittel en het betalen der talliae ; wat trouwens, theoretisch en praktisch, de onderwerping aan Prémontré beteekent. Zeer behendig wist hij bovendien een of andere gunst te verleen (21).

bl. 34. Brussel, 1898 (Overdruk uit BCRH bd VIII [1898]). Buitendien enkele nota's over Tongerlo : H. Lamy, O. Praem., *Documents inédits concernant la controverse sur la division des biens abbaticaux et conventuels à l'abbaye de Tongerlo*, bl. 55, 61, 65. Leuven, 1913 (Overdruk uit AHEB, bd XXXIX [1913]) ; A. Erens, O. Praem., *Tongerloo en 's Hertogenbosch. De dotatie der Nieuwe Bisdommen in Brabant*, bl. 207. Tongerlo, 1925.

(15) *Chronicon Trunchiniense*, l. c., bl. 658.

(16) *Chronicon Trunch.*, *ibid.* Het zegt 7 Februari ; maar dit moet, met betrekking tot de maand, een dwaling zijn.

(17) *Ibid.*

(18) A. Erens, o. c., bl. 207.

(19) Over deze visitatie hebben we nergens iets gevonden.

(20) AAA, sectie I, reg. 17, fol. 84 r°.

(21) Om in concreto de algemeen trekken van Despruets' visitatiereis aan te

Met inachtneming van Despruets' speciaal doel, mag worden gezegd dat zijn reis naar best verlangen slaagde. De voor drie jaar zoo independente abdijen namen nu weer gaarne het "juk" op. Misschien was de veranderde politieke toestand in den lande — de thans definitieve ontevredenheid over de spaansche politiek: de politiek, die ten slotte de schuld droeg aan die onafhankelijkheidsbeweging uit 1572 — aan die koersverandering niet vreemd. Maar ook de persoonlijke invloed van Despruets mag niet onderschat

toon, oordeelen we het gepast het relaas van ons archief over de visitatie te Averbode mede te deelen. Het zal trouwens, naar de substantie, in alle abdijen op dezelfde wijze toegegaan zijn. — Het "officiëel" relaas uit het *Cartarius Abbatis sextus* (AAA, sectie I, reg. 17 fol. 84 r°) luidt: *Anno vero 1575 Martii 16 siilo Leodiensi venit ad monasterium nostrum Reverendissimus Dominus abbas Praemonstratensis, Sanctae Theologiae Doctor et Supremus Ordinis iudex, commissionem suam ex parte regis Hispaniae, ducis Brabantiae pro hac vice visitandi gratia concessam nobis ostendens, una cum Rdo Dno Sancti Michaelis Patre Abbate, sibi per Curiam Bruxellensem adjuncto; et pernoctaverunt una nocte cum tota familia et sex equis, zellatis etc. Altero die post visitationem suam parvi valoris aut aestimationis factam, exquisivit talliarum annorum praeterlapsorum solutionem. De quibus responsum est illi per fratrem Arnoldum de Bareleberch, priorem Averbodiensem, non licere de preteritis annis solvere tallias propter inhibitionem caesaream et per bullam a Summo Pontifice concessam. Tandem petiit et exquisivit solutionem talliarum praesentis anni 75. Sic per consilium Patris Abbatis Sancti Michaelis talliarum solutio facta est, affirmantis alia monasteria fecisse. Et solvimus illi pro hoc anno solo XIJ car. Et pro jocondo adventu suo semel et non amplius XVj car. Xij st. Item cappellano suo pro bibali Xij car. Vi st. valentes unam coronam franciae. Item secretario suo unam coronam franciae. Cubiculario suo XXXij st. Stabulario suo XVj st. Coquo XVj st. Pagiae XVj st. Item Dominus Sancti Michaelis Pater Abbas recepit pro suis vacantiis XXiiij car.; non requisivit, sed a longe petitionem suam demonstravit et recipere non recusavit. Item dedimus cubiculario suo pro bibali XXXij st. Secretario XXXij st. Lectori horarum XXXij st. Pagiae XXX st. Aurigae XXX st. Martij 17 soluto prandio profecti sunt ad monasterium monialium in Gempe et deinde in Heylissem prope Thenas. Het kwijschrift voor de betaling der talliae, geschreven en onderteeekend door Despruets' sekretaris, den lateren suprior van Prémontré, F. A. Hennon, berust AAA, sectie I, lias 9, dokument nr. 8. Over diezelfde visitatie deelt Die Voecht, O. Praem., *Historia Averbod.* (AAA, sectie I, reg. nr 415), fol. 188 r° het volgende nog mede: *A^o 1575 Martii 15 visitavit Joes Pruetis sacrae theologiae Doctor monasterium Averbodiense, vacante sede, priore D. Arnoldo vander Heyden. Et cum processione ab ostio templi introductus in ecclesiam, ubi cantatum est Tantum ergo. Et sequenti die, cantata missa a priore, habuit orationem in capitulo et ab omnibus ipsi singulariter promissa obedientia, reverentia et assistentia. Et permisit tunc fratribus alba cingula et sepulturam perpetuam in ambitu et ut possint singulis annis parentes et amicos invisere; et prohibuit organa sub Credo et prefatione et voluit illa cantari. Vgl. St. Joris, O. Praem., *Abbatiae Averbodiensis origo et chronologici deductus* (AAA, sectie IV, hs. nr 87), fol. 260 r°.**

worden. Hij was nl. een niet-gewoon man, hartelijk, enthusiast, welsprekend; en een man die sinds jaren in de praktijk omzette een rasechte, traditioneel-premonstratenzer reformatie, waarvan hij tot aan zijn dood de propagator is gebleven. Voor den generaal was het ook een voordeel dat de koning tot zijn "zunderlinghe toesichter" juist prelaat Greve had gekozen: een goed en standvastig maar onpersoonlijk man, dien Despruets door den straal van één blik en den klank van één woord zal hebben veroverd. Greve was dan alvast een gedwee uitvoerder van Despruets' plannen, en kon allerbest — cfr. Averbode — als middelaar optreden bij eventueelen onverantwoordelijken tegenstand.

Toen Despruets naar Prémontré terugreisde, liet hij overal "een geest van eendracht en broederliefde" (22) na.

De hernieuwde banden van eendracht en genegenheid tusschen Prémontré en Nederlanden zouden nog vaster toegehaald worden op het algemeen kapittel van 1575. Despruets zou van de gelegenheid gebruik maken om de nederlandsche prelaten in het centraal Orde-bestuur te interesseeren.

Op dit Generaal kapittel, dat op 1 Mei 1575 en volgende dagen te Prémontré werd gehouden, waren drie prelaten uit het vroeger Nationale Kapittel aanwezig, e. w. Dupaix van Floreffe, Greve van Sint-Michiels en Bochagen van Château-Dieu (23). Ze vertegenwoordigden alle abdijen van de Nederlanden (24).

De prelaten Greve en Bochagen werden aangesteld om, uit naam der Orde, de capitulaire Missen op te dragen (25). Aan den prelaat van Floreffe werd, *cum laude*, goedkeuring verleend van zijn handelingen in de visitatie van het klooster te Houthem Sint-Gerlach (26). De prelaat van Beaupart werd aangesteld om een verkoop, door hetzelfde klooster van Houthem aangevraagd, te onderzoeken (27). De prelaten van Floreffe en Sint-Michiels werden gelast met het onderzoek van een verkoop waarvoor de prelaat van Park het oorlof

(22) V. Barbier, o. c., bd I, bl. 290.

(23) *Acta Cap. Gen.* (Archives Départementales Laon, hs. nr 538), bl. 507. — Greve beloofde obediëntie aan het Algemeen Kapittel (*ibid.*): het was dus de eerste maal, dat hij een Generaal Kapittel bijwoonde.

(24) En ze brachten het bedrag der talliae mede. A° 1575 25 Aprilis *dedimus Abbati S. Michaelis in Franciam ad Capitulum Generale proficiscenti pro viatico XXXcar.* Die Voecht, *Hist. Averb.* (AAA, sectie I, reg. nr 451), fol. 187 v°.

(25) *Acta Cap. Gen.*, l. c., bl. 506.

(26) *Ibid.*, bl. 507.

(27) *Ibid.*, bl. 508.

van het Kapittel verlangde ⁽²⁸⁾. Verder werd prelaat Greve gelast met een onderzoek over het gedrag van een religieus van Ninove ⁽²⁹⁾. Op een aanvraag van den prelaat van Floreffe om zijn religieuzen uit de priorij van Herlaimont te mogen terugroepen, werd de prelaat van Park voor het voorafgaand onderzoek aangewezen ⁽³⁰⁾. Het Kapittel trad tenslotte op als verdediger der nederlandsche abdijen, welke bij de bisschoppelijke zetels waren ingelijfd of aan een bisdom moesten een jaargeld betalen ⁽³¹⁾. En aan alle abdijen der cirkarieën van Floreffe, Brabant en Vlaanderen werden de achterstallige talliae kwijtgescholden ⁽³²⁾.

Uit dit alles moge blijken dat de eenheid tusschen het Algemeen Kapittel en de nederlandsche abdijen allerbest was hersteld geworden. Uit waardeering voor elkaar was thans hartelijke samenvoeling gegroeid. De voornaamste arbeid van het Generaal Kapittel van 1575 werd aan nederlandsche aangelegenheden gewijd.

Toen, bij het einde der zittingen, de visitators voor de verschillende cirkarieën moesten benoemd worden, gaf Despruets eens te meer blijk van zijn waardeering voor de prelaten uit de Nederlanden; hij benoemde Dupaix tot visitator in de cirkarie van Floreffe; Greve in die van Brabant. Voor zichzelf reserveerde hij die van Vlaanderen ⁽³³⁾.

En, tot supreem kenteeken van onderlinge definitieve samenwerking, werd in vooruitzicht gesteld een aanstaand Algemeen Kapittel van Prémontré te houden in de Nederlanden: te Floreffe of te Vicogne ⁽³⁴⁾.

Onmiddellijk na afsluiting van dat welgeslaagde Algemeen Kapittel van 1575, mocht Despruets zich wel geluk wenschen om den in de Nederlanden bereikten uitslag.

Daar ontwaakte weer ziel in die haast ontzielde premonstratenzer Orde. En de generaal had nu zijn vaste en vaardige bondgenooten gevonden voor den moeizamen arbeid der restauratie. Het was hem nog niet door ondervinding gebleken hoe omstandigheden van alle slag, en niet het minst politieke, de zoo betrachte herop-

(28) *Ibid.*

(29) *Ibid.*

(30) *Ibid.*, bl. 511.

(31) *Ibid.*, bl. 510.

(32) *Ibid.*

(33) *Ibid.*, bl. 512.

(34) ... *ut locum eligant ad celebrandum Capitulum Generale proximum vel monasterium Sancti Martini Laudunensis vel Floreffiense aut Viconiense. Ibid.*, bl. 512.

leving der Orde voor een paar tiental jaar zouden verdagen: nu bleek hem aangebroken de mooie nieuwe tijd. In Frankrijk was het *nunc tempus faciendi* nog wel niet gekomen, maar in de Nederlanden stond thans, hand in hand met hem, een gansche troep prelaten, baanbrekers der reformatie. Daar groeide stilaan een vastberaden, in den geest van Trente gevormd geslacht. Daar leefde ijver voor de traditie samen met een onbedwingbaar verlangen naar nieuwen bloei: juist wat Despruets zelf als hoogst verlangen door heel zijn leven droeg, nieuwe bloei langs banen van traditie. In die dagen na het Generaal Kapittel van 1575 zal Despruets wel zeer mooie dagen uit zijn generalaat hebben beleefd.

Doch nu zal, jammer, de contradictie van de omstandigheden en van het leven komen.

Nog een paar jaren, en de Nederlanden zullen in volle rebellie staan tegen Spanje. Politieke, godsdienstige en nationalistische passies zullen alle bestaande verhoudingen door elkaar slaan, en in het dagelijksch leven zoowel als in de gedachten een warboel verwekken. Dra zullen de abdijen wegens de godsdienstoorlogen verlaten worden. Het land zal ten prooi staan aan een verwarring buitenmate. En, als dan de verwarring de gedachten zal aantasten — oneenigheid tusschen aanhangers van verschillende politieke groepen, oneenigheid tusschen het oud geslacht en het geslacht der reformatie, oneenigheid tusschen onderdanen en oversten om politieke opvattingen; daarna de vijandschap, de verdachtmaking, het onderling afbreken: alle giftige woekerplanten, waarvan de politiek steeds de zaden in haar schoot draagt; — dan zullen alle abdijen een supreme wanorde kennen als haast nooit tevoren.

Als dan, na jaren, de kalmte intreedt, moet weer de arbeid worden herbegonnen. En dan zal Despruets, verouderd, staan tegenover nieuw personeel, dat het eigen personeel pas na veel moeite kan in de rechte baan houden.

3. De S. Michielsabdij in de Spaansche Furie.

Het weinig interessante en weinig beduidende konventje van Sint Michiels had, sinds Despruets' visitatiereis, geen voelbare verandering ten goede ondergaan. Prelaat Greve was blijkbaar noch leider noch bezieler, en bezat wel niet de noodige autoriteit om een besliste reformatie door te voeren. Requesens, aan den koning schrijvend over de religieuzen in en om Antwerpen ⁽¹⁾, vindt de

(1) Brief van 13 Februari 1574; uitg. Gachard, *Corr. Phil. II*, bd III, bl. 20.

Premonstratenzers blijkbaar niet voldoende interessant om ook maar hun naam te vermelden. Sint-Michiels wordt gaandeweg eerder aangezien als de plaats van het Prinsenhof dan als een klooster, en, telkens het antwerpsch publiek er naartoe ging, was het minder naar een religieuze plechtigheid dan naar een of ander profaan vertoon ⁽²⁾. Gelukkig, er ontstond in deze dra een lichte kentering, toen een der vijf zondagscholen, opgericht om de jeugd in de christene leer te onderwijzen, in Sint-Michiels werd gehouden. ⁽³⁾.

In stoffelijk opzicht begon de abdij zware moeilijkheden te ondervinden : een gevolg, eenerzijds van herhaalde leeningen en taxaties, anderzijds van het orkaan van 1 November 1570. In 1576 moest prelaat Greve, noodgedwongen, aan den Generaal toelating vragen om een abdijgoed te Oorderen te mogen verkoopen ⁽⁴⁾.

Sinds den dood van Requesens (5 Maart 1576) was in den lande opnieuw een sterk aangroeiende verwarring ontstaan.

De Raad van State, die het bestuur voorloopig waarnam, vermocht bepaald niet de staatszaken in orde te brengen. De persoonlijke onbeduidendheid der raadsleden, hun aller impopulariteit, de stelselmatige onwil van den spaanschen koning, en, niet het minst, de wederzijds dreigend-aangroeiende vijandschap tusschen het volk en de spaansche huurbenden, verhinderden alle sukses-volle aktie. Om den steeds verijddelden en zoo verlangden landsvrede te herstellen en de gehate spanjaards te verdrijven, eischten de Staten van Brabant, dadelijk nagevolgd door die van Henegouw en Vlaanderen, de bijeenroeping der Staten-Generaal. En, op het eind der maand September, kwamen de afgevaardigden van Brabant, Henegouw en Vlaanderen werkelijk bijeen, om dadelijk het landsbestuur in handen te nemen.

Maar de alom verspreide spaansche huurbenden, door de bevolking verafschuwd, door de Staten vogelvrij verklaard, begonnen dra plannen te maken voor zelfverweer. En, vóór de Statentroepen hun

(2) Zooals o. m. in Juni 1575, toen in Sint-Michiels een rijke collectie juweelen van de spaansche kroon werden tentoongesteld. J. Van Wesenbeke, *Kronyk*, uitg. Van den Eynden, *Antwerpsch*, bd II, bl. 55. Antwerpen, 1878.

(3) *Gebodboeken van Antwerpen*, uitg. P. Génard, in *Antwerpsch Archievenblad*, bd III, bl. 78.

(4) Despruets gelast, 18 Juli 1576, den prelaat van Grimbergen of den proost van Leliëndaal met het onderzoek betreffend de hoogdringendheid van de aliënantie. *Datum Praemonstrati decima octava Julij sub sigillo et sygrapha nostris et nostri secretarij Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo sexto*. Kopij der XVIe eeuw, AAA, sectie III, Cart., nr 496.

samentrekkende beweging konden verijdelen, sloten ze bij elkaar in en rond Antwerpen, waar de citadel nog in spaansche handen was, en onder het bevel stond van het gehate spaansche lid van den Raad van State, Roda. Vanuit de antwerpsche citadel zouden de roofgierige soldaten een uitval ondernemen in de rijke stad, en er doen plaatsvinden de sindsdien beruchte Spaansche Furie.

Het lijdt geen twijfel, of Prelaat Greve sloot, na den dood van Requesens, dadelijk aan bij de antspaansche beweging. Ook in deze beweging zou hij nooit leider worden, doch steeds blijven een trouw en beslist uitvoerder van de bevelen der partij. Zoodra de Staten-Generaal te Brussel waren samengeroepen, ging hij te Brussel verblijven; en hij zou pas maanden later naar Antwerpen terugkeeren (5).

Terwijl de muitende en op roof beluste spaansche troepen in de citadel te Antwerpen hun krachten verzamelden en de overrompeling voorbereidden van de rijke stede, bleef aldus het konvent van Sint-Michiels zonder overste. Goddank, de abdij vond een niet onmachtig beschermer in Dionys Feyten, oud-prior der abdi en oud-proost van het nonnenklooster te Zoetendael, die zoojuist naar Antwerpen moest komen om een zaak te regelen betreffend het zoetendaalsche kloostergoed (6), en die bij de spaansche bevelhebbers zoowel als bij het antwerpsche volk als overtuigd spaanschgezind bekend stond (7).

Begin November 1576 waren haast alle door de Staten vogelvrij verklaarde spaansche regimenten in de citadel te Antwerpen aangekomen. In versnelde dagmarschen kwamen de laatste benden uit

(5) Getuigenissen van Heyms in de verkiezing van 1581 (ARB, *Pap. Et. Aud.*, reg. 910, f. 3 r° en v^o.); van Schillinck (*ibid.*, f. 7 r°); van Feyten (*ibid.*, f. 10 r°); van Liedekercke, op 30 April 1582 (*ibid.* reg. 912, f. 310 r°); van Floreffie, op 2 Mei 1582 (*ibid.* f. 312 r°); nog van Feyten, in een factum van circa 1612 (Archief Abdij Park, XVI, 2 n° 2).

(6) Sinds zijn twist met Prelaat Greve, verbleef Feyten te Leuven. Zie hooger, *Anal. Praem.*, bd I [1925], bl. 260. Thans moest hij komen *nae Antwerpen om d'affairen vanden goeden vander voirs. proesdyen*, getuigt hijzelf (ARB, I. c., reg. 910, f. 10 r°). In 1576 werden door de rebellen de kloostergoederen van Zoetendaal verkocht. G. Van den Elsen, O. Praem., *Bijdragen voor de geschiedenis der Abdij te Middelburg en van het Nonnenklooster te Zoetendaal*, bl. 14 (Overdruk uit *Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem*, 1887).

(7) Feyten, in het reeds vermelde factum van circa 1612, zegt zelf dat, sinds het Maartoproer 1567, het antwerpsche volk hem noemde *per ironiam Abbatem vel Priorem hispanisatum: vulgo den spaensschen Abt*. Archief Abdij Park, XVI, 2, nr 2.

Anal. Praem.

Aalst aangerukt. Onder bevel van Roda en van Sancho d'Avila vormden ze weldra een geduchte strijdmacht. De legerkorpsen der Staten-Generaal, in overeenkomst met de gewapende gilden der stad, namen het besluit "den vijand" in de citadel te belegeren of zijn dreigenden aanval af te wachten.

Voor Sint-Michiels, welke pas op een paar minuten afstand van de citadel lag, werd aldus de toestand alles behalve prettig. Bij een eventueel samentreffen, moest zij zelfs als eerste slachtoffer van den strijd vallen.

De verdediging der stad werd door de troepen der Staten inderhaast georganiseerd. Het plein vóór het prelaatshuis in Sint-Michiels werd aangewend tot arsenaal: buskruit, proviand en allerhande materiaal werd er in groote hoeveelheid samengebracht ⁽⁸⁾. In den laten namiddag van 3 November werd bevel gegeven vóór de citadel een hooge en sterke schans op te werpen; en, tot laat in den nacht, werd eraan door duizenden personen, o. w. ook wel religieuzen ⁽⁹⁾, gearbeid.

Op 4 November, rond middag, rukten de Spanjaards plots op ten aanval. Ze overrompelden eerst de schans; en ondernamen dan, in drie richtingen tegelijk, een sterken en georganiseerden opmarsch. Langs den kant van Sint-Michiels werd de stad verdedigd door de Walen, onervaren en slechte soldaten, onder het bevel der heeren van Capres en van Goignies, en van den jongen Egmont: al aanvoerders, van wie niet één tegen de befaamde Juliaan Romero en Francisco de Valdes, hun tegenstrevers, was opgewassen. Dadelijk werden de Walen op de vlucht gedreven en in de Kloosterstraat achtervolgd. Een deel onder hen, o. w. Egmont en vermoedelijk ook Capres, vluchtten in de Sint-Michielsabdij en wilden vandaaruit een nieuwen tegenstand organiseren. Echter tevergeefs, want dadelijk werden ze overmeesterd en gevangen naar de citadel gevoerd ⁽¹⁰⁾.

(8) Getuigenissen van den antwerpschen *Rotuli octennalis compiler*, die in 1576 ophield te schrijven (aang. D. Papebroch, *Annal. Antverp.*, bd III, bl. 333); van Jacob van Male, die 2 en 3 Nov. 76 *merckelycke quantiteyt van buspoedere* naar S. Michiels overbracht (J. Van den Branden, *De spaansche Furie*, in *Antwerpsch Archievenblad*, bd XXIII, bl. 86); verder Bor, o. c., bd I, bl. 730; Van Meteren, *Historia Belgica*, bl. 165, 166.

(9) D. Papebroch, *Ann. Ant.*, bd III, bl. 339.

(10) Zie de gelijktijdige berichten van Roda aan den koning (Gachard, *Corr. Phil. II*, bd V, bl. 13, 14 en 18); de berichten van den goed ingelichten *Rotuli octennalis compiler* (bij Papebroch, *l. c.*, bl. 334); de kronijk van J. van Wesembeke uitg. Van den Eynden, *l. c.*, bl. 57); verder Bor, o. c., bd I, bl. 729; Van Meteren, o. c., bl. 166.

Niet zoodra hadden de spaansche troepen de Kloosterstraat veroverd, of ze begonnen het vuur te leggen aan de huizen naar Sint-Michiels toe ⁽¹¹⁾. De abdij zelve, waar ze een rijkvoorzien arsenaal voor de troepen der Staten vonden, werd ook maar dadelijk veroordeeld om door den brand te vergaan. Reeds had men aan twee kanten het vuur aangelegd, toen, op bevel van Roda en d'Avila — naar wie Feyten zich ijlings had begeven om met klem bescherming te vragen voor de abdij — de vlam tijdig uitgedoofd kon worden ⁽¹²⁾. Bleven aldus de abdijsgebouwen gespaard, verschillende aan de abdij toebehoorende huizen in de Kloosterstraat werden ten gronde door brand vernield ⁽¹³⁾.

Intusschen werden de overige troepen der Staten, ook in de andere deelen der stad, totaal verslagen, en alle inwoners blootgesteld, weerloos, aan den willekeur van den Spanjaard. Drie dagen aan elkaar duurde de roof- en moordpartij der Spaansche Furie. Den vierden dag moesten alle priesters en religieuzen naar de citadel toe om er gebrandschat te worden ⁽¹⁴⁾; de kloosters zelve werden uitgeplunderd. In Sint-Michiels richtte de plundering vanzelfsprekend groote schade aan: zelfs de cellen der kloosterlingen zouden, naar verluidt, totaal ontbloot zijn geworden ⁽¹⁵⁾. Vermoe-

(11) Roda aan den koning (*l. c.*, bl. 14). De lijst der afgebrande huizen bij J. Van den Branden, *De Spaansche Furie*, *l. c.*, bl. 281-283.

(12) In de algemeen gekende dokumentatie over de Spaansche Furie wordt een brand der Sint-Michielsabdij zelve niet vermeld. Alleen de hertog van Aerschot, in een brief aan Granvelle, 30 Nov. 1576, zegt dat de Spanjaards de abdij hebben verbrand: — wat alvast zeker overdreven is (*Gachard, Corr. Phil. II*, bd V, bl. 71). Dat een begin van brand moedwillig werd aangelegd, staat echter vast. De steeds goed-ingelichte Hoogenberg, in zijn platenwerk, nr 111, duidt klaar een begin van brand aan in Sint-Michiels. Doorslaand is echter een testimonium van Feyten, in het reeds geciteerde stuk uit circa 1612 — en we citeeren zijn woorden volledig, omdat we meenen een onvoldoend bekend bijzonderheidje bekend te maken: — *Anno 1576, cum milites Hispani ex arce irrumpentes, copias Statuum atque haereticorum rebellium invaderent, ego, in absentia Abbatis mei (qui tunc Bruxelle cum statibus erat) monasterium conservavi ab omni direptione et violentia, conferens me ad arcem ut convenirem D. Hieronimum de Roda et Xansium Davila et alios Hispanorum praefectos; quorum jussu et mandato dictum monasterium ab incendio (quod in duabus partibus dicti monasterium excitatum erat) servavi.* Archief Abdij Park, XVI, 2, nr 2.

(13) In een rekwest aan Despruets, 1586, verklaren de religieuzen van St. Michiels: ... *aliquot domus monasterii tunc conflagratae sunt, que non nisi magnis expensis reedificari potuerunt.* Archief Abdij Park, VII, reg. 65, f. 24 r°

(14) *Bor, o. c.*, bd I, bl. 732.

(15) Aldus de *Rotuli octennalis compilator* (bij *Papebroch, l. c.*, bl. 336);

delijk bleef de abdij alsdan verschillende dagen ledigstaan ⁽¹⁶⁾. Ze werd intusschen tijdelijk gebruikt als opslagplaats voor de wapenen, die op streng bevel der veroveraars dadelijk moesten ingeleverd worden ⁽¹⁷⁾.

Roda, de verwaande spaansche overwinnaar, vond er thans genoeg in, Antwerpen naar spaansche methode te besturen, terwijl te Brussel de Staten-Generaal — rebellen, volgens zijn meening — de belangen van het land volgens de nederlandsche traditie naar best vermogen behartigden.

De Sint-Michielsabdij, van wie het sinds lang publiek bekend was dat, buiten Feyten, Schillinck en Heyms, alle religieuzen beslist antispansch voelden, kon hem niet sympatiek zijn. Prelaat Greve, reeds zoo onsympatiek aan Granvelle en Morillon, werd vanzelfsprekend door Roda verafschuwd. En het moet dan geenszins verwonderen Roda een poging te zien ondernemen om den eenigen ijverenden spaanschgezinde in de abdij, Feyten — die overigens zelf Greve niet in het hart droeg —, in de plaats van den "rebel-schen" prelaat tot overste van Sint-Michiels aan te stellen.

Hoe in deze de gebeurtenissen elkaar precies opvolgden, is uit de verwarde berichten moeilijk op te maken. Een week ongeveer na de Furie, liep alvast reeds het gerucht dat Roda doodeenvoudig een ander abt had benoemd ⁽¹⁸⁾. Dit bericht is ongetwijfeld overdreven. Doch, beslist, Feyten werd aangesteld tot "generael administrateur vander abdyen van Sinte Michiels" ⁽¹⁹⁾. Hijzelf, en zijn beide suppoosten Schillinck en Heyms, beweren wel dat hij

ook de religieuzen van S. Michiels, in hun zooeven vermeld rekwest aan Despruets verklaren: *magnum jacturam bonorum mobilium in direptione passi sunt* (Archief Abdij Park, VII, reg. 65, fol. 24°). Als Feyten (zie hooger, nota 12) beweert dat hij de abdij volstrekt van plundering vrijwaarde, moet dit niet te letterlijk opgenomen worden. Wat juist een prooi werd van de soldaten, kan niet zoo nauwkeurig worden vastgesteld. We bezitten wel een, vroeger reeds vermelde, lijst der *Damma monasterii*, maar die is gesteld geworden in 1588, en moeilijk is het eruit op te maken wat door den Beeldenstorm, wat door de spaansche Furie werd vernield.

(16) Génard, *Verhandeling S. Mich.*, bl. 30. De *Rotuli octennalis compiator* (l. c., bl. 336) beweert zelfs dat de religieuzen van S. Michiels in de citadel bleven *usque ad discessum Hispanorum*: wat pas in Maart 1577 gebeurde!

(17) *Gebodboeken van Antwerpen*, 9 Nov. 76 (uitg. Génard, in *Antwerpsch Archievenblad*, bd I, bl. 330; bd III, bl. 104) en 6 Dec. 76 (*ibid.*, bd III, bl. 123).

(18) Morillon aan Granvelle, circa 15 Nov. 76: *L'on dit aussy qu'il [Roda] a denomme un nouveau abbe de Sainct Michiel, prenant l'ancien comme rebelle pour adherer aux Estat. Corr. Granv. l. c., bd VI, bl. 167.*

(19) A R B, *Pap. Et. Aud.* reg. 910, f. 3 r°.

door de religieuzen werd verkozen en door den prelaat, op aanvraag der religieuzen, als administrator aanvaard ⁽²⁰⁾ ; doch, of deze berichten met de waarheid overeenkomen valt erg te betwijfelen. Want, terwijl andere religieuzen eenvoudig verklaren dat Feyten administrator is geworden, en vermijden inlichtingen te geven over de wijze waarop hij dit ambt bekwam ⁽²¹⁾ ; beweert één, Jan van Balen, vlakweg dat Feyten als administrator werd opgedrongen, zichzelf heeft opgedrongen ; dat prelaat Greve aan zijn religieuzen had verboden Feyten in zijn administratie te erkennen ; en dat Feyten, toen de religieus Pauwel van Meer weigerde hem de sleutels van den graanzolder af te staan, de deur van den zolder met geweld deed openbreken ⁽²²⁾. Feyten's promotie zal dan wel niet heelemaal in kalmen vrede zijn gebeurd. Wat trouwens niet uitsluit dat de religieuzen dra genoeg namen met het voltrokken feit ; dat zelfs de prelaat vrede nam met den toestand : Feyten was alvast, tegenover den Spanjaard, *de* man om de abdij te beschermen.

Dat Feyten naar beste krachten de administratie der abdij waarnam mag, voor een beslist en vaardig man als hij was, niet worden betwijfeld. Balen, dezelfde religieus van wie we zooeven het getuigenis hebben aangehaald, beweert wel dat Feyten een groote kwantiteit graan verkocht, en geen penning van de opbrengst aan het konvent schonk ⁽²³⁾ ; maar, in de nijpende economische toestanden van het oogenblik zal de administrator allen last van de wereld hebben ondervonden om de zaken der abdij vlot te krijgen. Trouwens, over Feyten's beleid wordt verder geen klacht gehoord ⁽²⁴⁾.

Feyten bleef administrator tot aan den terugkeer van Greve, na den aftocht der Spanjaards uit Antwerpen in Maart 1577 ⁽²⁵⁾.

Van dan af bleef hij in Sint-Michiels, dagelijks aanzittend bij de prelaatstafel, zooals vóór zijn bruusk vertrek in 1574 ; . . . tot, een jaar later, een nieuwe twist zou ontstaan tusschen hem en den prelaat, en hem voorgoed vijand van Greve maken.

Averbode.

E. VALVEKENS, O. Praem.

(20) Getuigenissen van Heyms, in de verkiezing van 1581 (*ibid.*, f. 3 r°) ; van Schillinck (*ibid.*, f. 7 r°) ; van Feyten (*ibid.*, f. 10 r°).

(21) Getuigenissen van Liedekercke in de verkiezing van 1582 (*ibid.*, reg. 910, f. 310 r°) ; van Floreffe (*ibid.*, f. 312 r°).

(22) *Ibid.*, reg. 912, f. 131 r°.

(23) *Ibid.*, reg. 912, fol. 131 r°.

(24) Zie b.v. getuigenissen, in 1590 afgelegd door Clissis (*ibid.*, reg. 914, fol. 156 v°) en van Balen zelf (*ibid.*, f. 157 r°).

(25) Getuigenis van Floreffe, 2 Mei 1582 (*ibid.*, reg. 910, fol. 312 r°). Balen zegt dat Feyten *drye maenden lanck* administrator bleef (*ibid.*, reg. 912, f. 131 r°).